

بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت تحصیلی دانش آموزان دوره راهنمایی دارای مشکلات حاد خانوادگی در شهر اصفهان

دکتر فاطمه بهرامی

عضو هیأت علمی دانشگاه اصفهان

احمد مختاری

کارشناس ارشد مشاوره

چکیده

شرایط مساعد خانوادگی می‌تواند در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان مؤثر باشد. دانش‌آموزانی وجود دارند که با داشتن مشکلات حاد خانوادگی موفقیت‌های خوبی در تحصیل به دست می‌آورند. این پژوهش در صدد بررسی عوامل مؤثر در این موفقیت است.

نمونه تحقیق شامل ۱۹۴ دانش‌آموز سال سوم راهنمایی در سال تحصیلی ۱۳۸۳ است که دچار مشکل یا مشکلات حاد خانوادگی‌اند و به‌صورت تصادفی انتخاب شدند. متغیر ملاک میزان موفقیت تحصیلی و متغیرهای پیش‌بین عبارت از انگیزش تحصیلی، عزت نفس، تصور از خود، جو مدرسه، تأثیر همسالان، سرسختی، تحصیلات والدین، نوع مشکل خانوادگی و تعداد افراد خانواده بود. است.

ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه بوده است. برای تحلیل اطلاعات از روش‌های رگرسیون ساده، رگرسیون چندگانه، آزمون کروسکال والیس و آزمون ویتنی استفاده شده است.

نتایج نشان داد که بین سرسختی روان‌شناختی، انگیزش پیشرفت تحصیلی، جایگاه مهاره، عزت‌نفس، همسالان و تعداد افراد خانوار با میزان موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد. ۱- سرسختی روان‌شناختی ۲- نوع مشکل خانوادگی ۳- جو مدرسه ۴- تحصیلات والدین و در تحلیل رگرسیون به ترتیب عوامل به تبیین ملاک می‌پردازند و در مجموع ۳۰٪ از عوامل مؤثر بر موفقیت تحصیلی این دسته از دانش‌آموزان را پیش‌بینی می‌کنند.

مقدمه

موفقیت تحصیلی به پیشرفت و کسب نمرات بالا اطلاق می‌شود. یکی از نیازهای اساسی انسان نیاز به موفقیت و پیشرفت یعنی نیاز به غلبه بر مانع، نیاز به برتری و حفظ معیارهای سطح بالا است. در صورتی که نیاز به پیشرفت در افراد بالا باشد حافظه بهتری دارند، در کارهای اجتماعی و تحصیلی فعال‌تر هستند، در برابر فشارهای اجتماعی مقاوم‌ترند و با شرایط بهتر کنار می‌آیند. آنان سخت‌کوش هستند، و کارها را بهتر انجام می‌دهند. چه چیز باعث می‌شود که برخی از افراد انگیزه بیشتری برای موفقیت داشته باشند و چه عواملی موجب می‌شود که افراد با این مشکلات حاد و در زندگی و در تحصیل موفق‌تر باشند (شولتز، ۱۳۷۷).

در برابر مسائل و مشکلات در زندگی روزمره افراد شیوه‌های مقابله‌ای متفاوتی را به کار می‌برند. برخی به نشخوار فکری می‌پردازند و از طریق شیوه هیجان مدار با مشکلات برخورد می‌کنند. برخی سعی می‌کنند مشکل و مسأله را تعریف و مشخص کنند و به راه حل برای آن پردازند (ولز، ۲۰۰۰). این دسته مشکلات را نه تنها تهدیدی برای ایمنی خود نمی‌دانند بلکه به آن به صورت مبارزه‌جویی و چالشی می‌نگرند و از این طریق به آن‌ها جنبه انگیزشی می‌دهند. از این دیدگاه دانش‌آموزانی که مشکلات حاد خانوادگی دارند در تحصیل موفق و سرسخت‌تر از بقیه دانش‌آموزان هستند. این سرسختی باعث می‌شود تا وقایع ناگوار زندگی برای آنان قابل تحمل‌تر شود. اما دانش‌آموزانی که مشکلات حاد زندگی دارند و در تحصیل موفق نیستند سرسختی کمتری داشته‌اند. واقعه ناگوار در زندگی آنان تبدیل به یک مصیبت شده و توان رویارویی با آن را نداشته‌اند.

بر اساس نظریه منبع کنترل این دیدگاه افراد دارای منبع کنترل درونی یا بیرونی هستند. افرادی که منبع کنترل بیرونی دارند معتقدند رفتارها یا مهارت‌های آنان در تقویت‌هایی که دریافت می‌کنند، اثری ندارد و در کوشش برای بهبود موقعیت خود فایده‌ای نمی‌بینند. آنان به امکان کنترل زندگی خود در زمان حال یا آینده باور چندانی ندارند.

کسانی که دارای جهت‌گیری درونی هستند، معتقدند که کنترل کاملی بر زندگی خود دارند و بر اساس این باور رفتار می‌کنند. آنان ارزش بیشتری به مهارت‌ها و پیشرفت‌های شخصی خود می‌دهند و برای قبول مسئولیت اعمال خود، آمادگی بیشتری دارند (شولتز، ۱۳۷۸).

مطابق این دیدگاه دانش‌آموزان موفق و ناموفق که مشکلات حاد خانوادگی دارند ممکن است از نظر منبع کنترل با هم متفاوت باشند. همین تفاوت در منبع کنترل می‌تواند باعث کوشش‌های متفاوت آنان در تحصیل شود.

در پژوهشی که توسط فروزی (۱۳۷۲) انجام گرفت نشان داد که بین منبع کنترل و عزت‌نفس با پیشرفت تحصیلی رابطه وجود دارد. عرفانی (۱۳۷۴) طی تحقیقی نشان داد که بین عزت‌نفس دانش‌آموزان موفق و ناموفق تفاوت وجود دارد.

میزان سرسختی روان‌شناختی نیز عاملی است که می‌تواند در موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان مؤثر باشد. مطابق پژوهش وستمن (۱۹۸۷) بین سرسختی روان‌شناختی و عملکرد تحصیلی رابطه وجود دارد.

انگیزش پیشرفت با اعتماد به نفس رابطه دارد (قربانی، ۱۳۷۴). بین منبع کنترل و پیشرفت تحصیلی نیز رابطه وجود دارد (بیابانگرد، ۱۳۷۰). بر اساس پژوهش برادبون و برلو (۱۹۶۷)، رشد اقتصادی مردم انگلستان همراه با افزایش انگیزه پیشرفت آن‌ها بوده است (کارور و مشی‌یر، ۱۹۸۱).

در پژوهشی که توسط کیوانفر (۱۳۷۴) انجام شد نشان داد که بین خودپنداره و معدل دانش‌آموزان راه‌نمایی رابطه وجود دارد. در پژوهشی که بر روی ۱۳۱۴ نفر از دانش‌آموزان متوسطه شهر اصفهان انجام شد، رابطه ویژگی‌های شخصیتی نوجوانان با موفقیت تحصیلی آن‌ها مورد بررسی قرار گرفت و نتایج نشان داد که تصور از خود با اعتماد به نفس رابطه دارد هر دو عامل تأثیر مثبتی بر افزایش سطح موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان دارند (فتحی، ۱۳۷۷).

در پژوهشی که توسط علی اکبری (۱۳۷۸) بر روی ۴۸۰ دانش‌آموز انجام گرفت نشان داد که بین شدت مسائل و مشکلات خانوادگی دانش‌آموزان با ویژگی‌های خانوادگی آنان (سواد والدین، ترتیب تولد و تعداد فرزندان) رابطه معناداری وجود دارد. اما بین شدت مسائل و مشکلات خانوادگی و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان، رابطه معناداری وجود نداشت. ولی بین تحصیلات مادر و شدت مشکلات مربوط به روابط درون‌گروهی رابطه معناداری وجود داشت ($r = -0/15$, $p = 0/001$). گریگوری (۱۹۶۵) یک گروه نمونه دیرستانی را در آمریکا مورد مطالعه قرار داد و چنین نتیجه گرفت که دانش‌آموزان واجد پدر و مادر در مقایسه با دانش‌آموزان تک‌والد به نسبت بیشتری فارغ‌التحصیل می‌شوند و شغل و سواد والدین از جمله عوامل مؤثر بر پیشرفت تحصیلی است.

در یک گزارش تحقیقی که علیپور (۱۳۷۴) بر روی ۳۱۰ دانش‌آموز در اردیبهل انجام داد نشان داد که بین بعد خانواده و وضعیت تحصیلی دانش‌آموزان در سطح ۹۹ درصد رابطه وجود دارد و هر چه بعد خانواده افزایش یابد عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان ضعیف‌تر می‌شود.

ماری جوری بانکز (۱۹۸۱) با مطالعه بر روی ۹۰۰ کودک یازده‌ساله استرالیایی گزارش داد که طبقه اجتماعی، سطح تحصیلات والدین و شغل والدین در پیشرفت تحصیلی تأثیر معناداری داشته است.

انصاری (۱۳۷۴) در پژوهشی نشان داد که بین انتظار دانش‌آموزان از جو کلاس و پیشرفت تحصیلی آن‌ها رابطه مثبت وجود دارد و روابط خوب با معلم با پیشرفت دانش‌آموزان رابطه دارد.

با توجه به مطالب ذکر شده هدف از پژوهش حاضر این است که عوامل شخصیتی و محیطی مؤثر بر موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان دارای مشکلات حاد تعیین و سهم هر کدام مشخص شود.

فرضیه‌های این پژوهش عبارتند از:

۱- بین عوامل شخصیتی (انگیزش پیشرفت، عزت نفس، سرسختی، جایگاه مهار و تصور خود) و موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان با مشکلات حاد خانوادگی رابطه وجود دارد.

۲- بین عوامل محیطی (عوامل خانوادگی، جو مدرسه و همسالان) و موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان با مشکلات حاد خانوادگی رابطه وجود دارد.

روش

روش این پژوهش توصیفی و از نوع همبستگی است که رابطه بین متغیر ملاک و پیش‌بین را مورد بررسی قرار می‌دهد.

جامعه آماری این پژوهش دانش‌آموزان پسر و دختر سال سوم راهنمایی نواحی پنج‌گانه آموزش و پرورش شهر اصفهان با مشکلات حاد خانوادگی بودند. نمونه ۱۹۴ نفر از دانش‌آموزان دارای مشکلات حاد خانوادگی هستند که به صورت زیر انتخاب شده‌اند. ابتدا بر اساس واریانس به دست آمده از اجرای پرسشنامه بر روی ۳۰ نفر دانش‌آموز حجم نمونه ۱۹۴ نفر برآورد شد. سپس تعداد ۲۰ مدرسه (۱۰ مدرسه دخترانه و ۱۰ مدرسه پسرانه) بر حسب تصادف انتخاب شدند و بعد از شناسایی دانش‌آموزانی که دچار مشکلات حاد خانوادگی به مدت حداقل یک سال بودند (از طریق پرسشنامه)، تعداد ۴۰۰ نفر انتخاب شدند، که از بین آن‌ها ۵۰ درصد که دارای بالاترین معدل بودند به عنوان آزمودنی‌های پژوهش برگزیده شدند.

ابزار اندازه‌گیری و جمع‌آوری اطلاعات در این پژوهش پرسشنامه بود.

پرسشنامه‌های استفاده شده شامل موارد ذیل است:

- ۱- مشکلات حاد خانوادگی: در این تحقیق منظور از مشکلات حاد خانوادگی وجود حداقل یکی از عوامل و شرایط زیر در خانواده حداقل به مدت یک سال می‌باشد: ۱- طلاق ۲- فوت یا شهادت یکی از والدین ۳- وجود بیمار روانی در خانه ۴- وجود خواهر یا برادر معلول جسمی ۵- مشاجرات و اختلاف والدین ۷- اعتیاد والدین
- ۲- مدت مشکلات حاد خانوادگی: افراد نمونه این تحقیق از میان کسانی انتخاب شده‌اند که حداقل به مدت یک سال یکی از مشکلات هفتگانه مذکور را داشته‌اند. مدت مشکلات حاد خانوادگی به سال محاسبه شد.
- ۳- بعد خانوار: منظور از تعداد افراد خانواده برادر، خواهر، پدر و مادر است.
- ۴- فقر: در این تحقیق منظور از فقیر کسانی هستند که تحت پوشش کمیته امداد یا سایر انجمن‌های خیریه قرار دارند.

۵- انگیزش پیشرفت: انگیزه به حالت‌های درونی ارگانیزم که موجب هدایت رفتار او به سوی هدف است اشاره دارد. بنابراین انگیزه، عامل فعال‌ساز رفتار انسان است (سیف، ۱۳۷۱).

۶- تصور از خود: ترکیبی از کلیه افکار و احساساتی که شخص نسبت به خود دارد (شفیع آبادی، ۱۳۶۳). برای اندازه‌گیری آن از مقیاس تصور خود کارل راجرز (۲۵ جفت صفت) استفاده شده که پایایی آن با استفاده از آلفای کرونباخ در سطح $P = 0/05$ ، $P = 0/89$ به دست آمده است.

۷- جو مدرسه: منظور کیفیت نسبتاً پایدار محیط مدرسه است آن گونه که دانش‌آموزان آن را درک می‌کنند. برای اندازه‌گیری آن از پرسشنامه خودساخته ۱۴ سؤالی استفاده شده که ضریب پایایی آن با آلفای کرونباخ در سطح معناداری $P = 0/00$ ، $P = 0/84$ به دست آمده است.

۸- همسالان: منظور تعداد دانش‌آموزانی است که فرد در مدرسه بیشترین ارتباط را با آنها دارد.

۹- موفقیت تحصیلی: میانگین معدل ثلث اول و دوم در سال سوم راهنمایی است.

۱۰- سرسختی: ترکیبی از باورها در مورد خویشتن جهان که از سه بعد تعهد، کنترل و مبارزه‌جویی تشکیل شده است (کویاسا ۱۹۸۸، به نقل از شفیع آبادی، ۱۳۶۳). برای اندازه‌گیری آن از آزمون سرسختی شامل ۳۷ سؤال استفاده شده که ضریب پایایی آن در سطح معناداری $P = 0/00$ ، از طریق آلفای کرونباخ، $P = 0/82$ به دست آمده است.

۱۱- عزت نفس: عبارت از یک قضاوت شخصی در مورد باارزش یا بی‌ارزش بودن، قبول کردن یا قبول نکردن خود در نگرش فرد ظاهر می‌شود (کوپر اسمیت ۱۹۹۷، به نقل از سیزواری، ۱۳۷۷).

برای اندازه‌گیری آن از آزمون عزت نفس کوپراسمیت (۳۵ سؤال) استفاده شده که ضریب پایایی آن از طریق آلفای کرونباخ در سطح $P = 0/00$ ، $P = 0/82$ به دست آمده است.

۱۲- جایگاه مهار: به ادراکی گفته می‌شود که ما از علیت نتایج رفتار خود داریم (راتر ۱۹۴۵، به نقل از ورناسری، ص ۴۶). جایگاه مهار را می‌توان به شکل زیر نیز تعریف نمود: انتظار تعمیم یافته مربوط به جایی که کنترل تقویت‌های شخص قرار دارد، یا نیروی خارجی غیرقابل کنترل یا اعمال خود شخص (بارون و برن ۱۹۸۹، به نقل از ورناسری،

(۱۳۷۵). برای اندازه‌گیری آن از مقیاس کنترل بیرونی و درونی راتر (۲۹ جفت جمله) استفاده شده که ضریب پایایی آن با آلفای کرونباخ در سطح $P = 0/000$ ، $P = 0/56$ به دست آمده است.

۱۳ - دانش‌آموزان موفق و ناموفق: در این تحقیق ۲۵٪ از دانش‌آموزانی که در نمونه تحقیق بیشترین معدل را داشته‌اند موفق و ۲۵٪ دانش‌آموزانی که پایین‌ترین نمره معدل را آورده‌اند، ناموفق گفته می‌شود. تحلیل اطلاعات به وسیله رایانه و با استفاده از نرم‌افزار SPSS انجام گرفته است. برای همه متغیرهای آزمون نرمال بودن اجرا شد، این آزمون مشخص می‌کند، توزیع پاسخگويان در پاسخگویی به سؤالات با منحنی نرمال تفاوت معناداری دارد یا خیر.

آزمون رگرسیون ساده نیز اجرا شد و ضریب تعیین متغیرها و معناداری تأثیر آن‌ها به صورت جداگانه محاسبه شده است. برای تعیین رابطه بین نوع مشکل حاد خانوادگی و میزان پیشرفت تحصیلی از آزمون کروسکال والیس و آزمون ویتنی استفاده شده است. در نهایت با استفاده از تحلیل رگرسیون چندگانه، ضریب تأثیر هر کدام از متغیرها مشخص شد، برای تحلیل نتایج رگرسیون چندگانه از روش گام‌به‌گام استفاده شد. آزمون رگرسیون ساده برای تک تک متغیرها اجرا شد و ضریب تعیین و سطوح معناداری هر کدام به صورت جداگانه محاسبه شد. نتایج رگرسیون‌های ساده در جداول ۱ و ۲ آمده است.

جدول ۱ - سهم خالص و R^2 معادله متغیرهای مورد مطالعه

متغیر مستقل	همبستگی چندگانه	سهم خالص هر متغیر	ضریب تعیین R^2
انگیزش تحصیلی	۰/۲۰	۰/۰۱۴	۰/۰۱۴
سرسختی	۰/۴۰	۰/۱۶۱	۰/۱۶۱
جایگاه مهار	۰/۲۰	۰/۰۴۳۴	۰/۰۴۳۴
عزت نفس	۰/۱۸	۰/۰۳۳	۰/۰۳۳
جو مدرسه	۰/۰۷	۰/۰۰۵	۰/۰۰۵
همسالان	۰/۱۸	۰/۰۳۵	۰/۰۳۵
تفاوت تصور از خود و خودآرمانی	۰/۰۲	۰/۰۰۴	۰/۰۰۴
تعداد افراد خانواده	۰/۲۴	۰/۰۵۹۴	۰/۰۵۹۴

جدول ۲ - خلاصه رگرسیون‌های ساده برای تبیین میزان پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزانی که مشکلات حاد خانوادگی دارند. (متغیر وابسته: میزان پیشرفت تحصیلی)

متغیر مستقل	ضریب Beta	خطای استاندارد (SE)	نسبت F	سطح معناداری
انگیزش تحصیلی	۰/۲۰۲۵	۰/۰۱۶۹	۸/۲۱۳	***۰/۰۰۴۶
سرسختی	۰/۴۰۱۶	۰/۰۲۳۱	۳۶/۹۲۷	***۰/۰۰۰۰
جایگاه مهار	۰/۲۰	۳/۱۲	۸/۷۰۹۱۱	***۰/۰۰۳۶
عزت نفس	۰/۱۸۱۷	۰/۰۱۸۷	۶/۵۵۶	*۰/۰۱۱۲
جو مدرسه	-۰/۰۷۰۷	۰/۰۲۷	۰/۹۶۶	۰/۳۲۶۹
همسالان	۰/۱۸۷۹	۰/۰۲۲۷	۷/۰۳۲	***۰/۰۰۸۷
تفاوت تصور از خود و خودآرمانی	-۰/۰۲۰۳۷	۰/۰۰۹۸۹	۰/۰۷۹	۰/۰۷۷۹
تعداد افراد خانواده	-۰/۲۴۳۸	۰/۱۱	۱۱/۸۱	***۰/۰۰۰۷

با توجه به جدول مربوط به رگرسیون‌های ساده نتایج زیر به دست می‌آید:

۱- بین سرسختی روان‌شناختی دانش‌آموزان و میزان موفقیت تحصیلی رابطه مثبت معناداری وجود دارد ($F = ۳۶/۹۳$ ، $P = ۰/۰۰۰$).

۲- بین انگیزش تحصیلی دانش‌آموزانی که مشکلات حاد خانوادگی داشته‌اند و میزان موفقیت تحصیلی رابطه مثبت معناداری وجود داشته است ($P = ۰/۴۶۰۰$ ، $F = ۸/۲$).

۳- جایگاه مهار افراد در میزان موفقیت تحصیلی تأثیر معناداری داشته است. چنانچه افراد سعی و تلاش خود را عامل موفقیت بدانند، در تحصیل موفق‌ترند ($P = ۰/۰۳۶۰۰$ ، $F = ۰/۷۱$).

۴- عزت نفس در میزان موفقیت تحصیلی تأثیر معناداری ($F = ۶/۵۶$ ، $P = ۰/۰۱$) داشته است. چنانچه، دانش‌آموزان عزت نفس بالایی داشته باشند می‌توانند علی‌رغم تحمل مشکل حاد خانوادگی در تحصیل موفق باشند.

۵- اهمیت همسالان در دوره نوجوانی نیز باعث شده است تا این عامل نیز در میزان موفقیت دانش‌آموزانی که مشکل حاد خانوادگی داشته‌اند، تأثیر معناداری ($F = ۷/۰۳$ ، $P = ۰/۸۷۰۰$) داشته باشد.

۶- تعداد افراد خانواده می‌تواند در موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان تأثیر معناداری داشته باشد. ($F = ۱۱/۸۱$ ، $P = ۰/۰۰۰۷$)

نوع مشکل حاد خانوادگی نیز می‌تواند باعث تفاوت دانش‌آموزان در موفقیت تحصیلی شود. دانش‌آموزانی که مشکل فوت یا شهادت والدین را داشته‌اند نسبت به کسانی که مشکل ناسازگاری، وجود بیماری روانی در خانه، فقر و یا مشکل مضاعف دارند وضعیت تحصیلی بهتری داشته‌اند. همچنین کسانی که مشکل طلاق والدین را داشته‌اند نسبت به کسانی که مشکل فقر و یا مشکل مضاعف داشته‌اند وضعیت تحصیلی بهتری داشته‌اند. در مجموع می‌توان گفت بدترین حالت از نظر تحصیلی زمانی به وجود آمده است که دانش‌آموز دو یا چند مورد از مشکلات حاد خانوادگی را هم‌زمان داشته است و پس از آن مشکل فقر بیشترین مانع را برای پیشرفت تحصیلی ایجاد کرده است.

در جدول ۳ سطوح معناداری مقایسه‌های زوجی مشاهده می‌شود. این جدول نشان می‌دهد که کدامیک از مشکلات حاد خانوادگی تأثیر منفی بیشتری بر میزان موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان داشته است. به عنوان نمونه اختلاف پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزانی که مشکل ناسازگاری والدین را داشته‌اند و دانش‌آموزانی که مشکل فوت یا شهادت والدین را داشته‌اند معنادار بوده است. لازم به ذکر است در آزمون کروسکال وایس میانگین رتبه افرادی که مشکل فوت یا شهادت والدین را داشته‌اند $۶۲/۵۲$ و میانگین رتبه دانش‌آموزانی که مشکل ناسازگاری والدین را داشته‌اند $۴۹/۸$ بوده است و همان‌طور که در جدول ملاحظه می‌شود این اختلاف در طرح $۰/۰۴۴۶$ معنادار بوده است و نشان می‌دهد ناسازگاری والدین در مقایسه با مشکل فوت یا شهادت والدین تأثیر منفی زیادی بر میزان موفقیت تحصیلی داشته است.

جدول ۳ - خلاصه سطوح معناداری محاسبه شده برای مقایسه زوجی
با استفاده از آزمون U من ویتنی

نوع مشکل	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
	برادر یا خواهر معلول	فوت یا شهادت والدین	طلاق	ناسازگاری	اعتیاد	وجود بیمار روانی در خانه	فقر	مضعف
۱ - برادر یا خواهر معلول	—							
۲ - فوت یا شهادت والدین	۰/۱۰۵۵	—						
۳ - طلاق	۰/۳۶۰۴	۰/۶۲۲۳	—					
۴ - ناسازگاری	۰/۶۶۳۹	۰/۰۴۴۶	۰/۳۵۴۲	—				
۵ - اعتیاد	۰/۵۵۲۱	۰/۰۶۸۴	۰/۲۰۷۷	۰/۳۸۴۱	—			
۶ - بیمار روانی	۰/۴۸۹۵	۰/۰۱۵۹	۰/۱۲۵۳	۰/۴۰۳۶	۰/۸۴۹۴	—		
۷ - فقر	۰/۲۶۲۳	۰/۰۳۵۸	۰/۰۵۸۸	۰/۰۷۳۶	۳۰۹۲	۰/۱۳۹۱	—	
۸ - مضعف	۰/۱۶۳۱	۰/۰۰۰۱	۰/۰۱۳۳	۰/۰۴۹۳	۰/۶۷۴۴	۰/۶۰۶۵	۰/۲۰۰۸	—

رگرسیون چندگانه برای تبیین میزان پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزانی که مشکلات حاد خانوادگی دارند.

همبستگی چندگانه، $۰/۰۳۰۹۹ =$ ضریب تعیین، $۲/۷۱۲۳ =$ خطای استاندارد

تحلیل واریانس

منبع	درجه آزادی	مجموع مجزورات	میانگین مجزورات	F	سطح معناداری
رگرسیون	۵	۵۳۵/۱۹۹۵	۱۰۷/۰۳۹۸۹	۱۴/۵۵	۰/۰۰۰۰
باقیمانده	۱۶۲	۱۱۹۱/۷۸	۷/۳۵۶۶۷		

متغیر	B	SEB	Beta	T	Sig
سرسختی	۰/۱۶۴۲	۰/۰۲۵۲	۰/۴۴۲۲	۶/۵۰	۰/۰۰۰
جو مدرسه	-۰/۰۷۱۹۶	۰/۰۲۵۳	-۰/۱۸۹۷	-۲/۳۸	۰/۰۰۵۱
فوت یا شهادت والدین	۱/۵۷۷۷	۰/۴۷۵۵	۰/۲۳۷۵	۳/۳۱۸	۰/۰۰۱۱
تحصیلات والدین	۰/۶۹۶۲	۰/۲۸۲۸	۰/۱۷۲۸	۲/۴۶	۰/۰۱۴۹
مدت مشکل	۰/۰۷۸۵	۰/۰۳۷۳	۰/۱۳۸۲	۲/۱۰	۰/۰۳۷۱
عدد ثابت	۳/۵۶۰۵	۲/۲۴۰		۱/۵۹	۰/۱۱۳۹

همان‌طور که در جدول فوق مشاهده می‌شود، همبستگی چندگانه برابر $0/556$ است که نشان می‌دهد ارتباط نسبتاً شدیدی بین متغیرهای مستقل تحقیق که در معادله رگرسیون باقی مانده‌اند با متغیر وابسته وجود دارد.

ضریب تعیین $0/30$ نشان می‌دهد که متغیرهای باقی‌مانده در معادله رگرسیون سی صدم تغییرات متغیر وابسته را توضیح می‌دهد. خطای استاندارد برابر $2/71$ است. این عدد نشان‌دهنده قدرت پیش‌بینی متغیرهای مستقل است و هر چه قدر کوچک‌تر باشد پیش‌بینی دقیق‌تر است.

تحلیل واریانس انجام گرفته و نسبت F برابر $14/55$ و سطح معناداری برابر $0/000$ شده است. بنابراین با اطمینان می‌توانیم بگوییم روابط به دست آمده بین متغیرهای مستقل و وابسته اتفاقی نبوده است.

با توجه به ضرایب استاندارد شده (Beta) می‌توان گفت، بیشترین تأثیر مربوط به میزان سرسختی بوده است. سرسختی افراد بیشتر از سایر عوامل بر میزان پیشرفت تحصیلی تأثیر داشته است. پس از آن نوع مشکل بر پیشرفت تحصیلی تأثیر داشته است. به عبارت دیگر کسانی که مشکل فوت یا شهادت والدین را داشته‌اند نسبت به بقیه دانش‌آموزان که سایر مشکلات حاد خانوادگی را داشته‌اند، پیشرفت تحصیلی بیشتری به دست آورده‌اند.

متغیر سومی که بیشترین تأثیر را داشته، جو مدرسه بوده است. کسانی که برداشتی منفی نسبت به روابط خود با معلمان، معلمان با یکدیگر، مدیر با دانش‌آموزان و ... داشته‌اند، پیشرفت تحصیلی کمتری به دست آورده‌اند. متغیر چهارمی که در معادله رگرسیون باقی مانده است، تحصیلات والدین است. دانش‌آموزان مشکل‌دار (مشکل خانوادگی) که دارای والدینی با تحصیلاتی بالاتر بوده‌اند پیشرفت تحصیلی بیشتری داشته‌اند، و بالاخره مدت مشکل بر میزان پیشرفت تحصیلی تأثیر داشته است. کسانی که مدت بیشتری با مشکل حاد خانوادگی دست و پنجه نرم کرده‌اند، نسبت به کسانی که مدت کمتری دچار آن مشکل بوده‌اند از پیشرفت تحصیلی بیشتری برخوردار بوده‌اند. برخی از متغیرها به طور جداگانه و بدون دخالت دادن سایر متغیرهای مستقل بر متغیرهای وابسته تأثیر معناداری داشته است، (انگیزش تحصیلی، عزت‌نفس و جایگاه

مهان) اما با ورود سایر متغیرهای مستقل اثر آن‌ها خنثی شده است و این به خاطر تأثیر متقابل است که خود متغیرهای مستقل روی یکدیگر دارند. هر چه همبستگی متقابل متغیرهای مستقل قوی‌تر باشد این مسئله روشن‌تر به چشم می‌خورد (کرلینجر، ۱۳۶۶). «محاسبه ضریب تعیین) و کاربرد نسبت F برای ارزشیابی معنادار بودن آماری یک روش نیرومند تحلیل است. این روش ما را قادر می‌کند تا اثربخشی متغیرهای مختلف در معادله رگرسیون را معین کنیم. مع‌هذا، نباید فراموش کرد اثربخشی نسبی متغیرها تحت تأثیر آرایش آن‌ها در معادله واقع می‌شود. یک متغیر ممکن است به تنهایی یک پیش‌بینی‌کننده معنادار متغیر وابسته باشد. ولی وقتی به متغیر دیگری که در معادله است، یعنی متغیری که خود یک پیش‌بینی‌کننده معنادار متغیر وابسته است، اضافه می‌شود چیزی به پیش‌بینی نیفزاید!» (کرلینجر، ۱۳۶۶).

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر به بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان دارای مشکل حاد پرداخته است. نتایج این پژوهش نشان داد که بین سرسختی روان‌شناختی دانش‌آموزان و میزان موفقیت تحصیلی آن‌ها رابطه مثبت معناداری وجود دارد و اولین تأثیر مربوط به این عامل بوده است ($\beta = 0/44$ و $P = 0/0001$). دانش‌آموزان سرسخت در مقابل حوادث زندگی مقاومت بیشتری دارند. یافته‌های این پژوهش با نظریه وستمن (۱۹۸۷) منطبق است.

دومین عامل مؤثر نوع مشکل خانوادگی بوده است و کسانی که مشکل فوت یا شهادت والدین داشته‌اند، بالاترین میزان موفقیت تحصیلی را کسب کرده‌اند ($\beta = 0/24$ و $P = 0/001$). نتایج این پژوهش با تحقیق هنرینگتون، در این مورد که خانواده‌های تک‌والد مشکلات تحصیلی و عدم سازگاری با گروه همسن دارند، همخوان نیست و با نتایج گریگوری (۱۹۶۵)، نیز همخوان نمی‌باشد.

عامل سوم، جو مدرسه بوده است و کسانی که برداشتی منفی از روابط دانش‌آموزان با معلمان، معلمان با یکدیگر، مدیر با دانش‌آموزان، مدیر با معلمان و دانش‌آموزان با

یکدیگر داشته‌اند، موفقیت کمتری به دست آورده‌اند. این نتایج با یافته‌های رضایی (۱۳۷۶) منطبق است.

عامل چهارم تحصیلات والدین است که میزان موفقیت دانش‌آموزان دچار مشکلات حاد را تبیین می‌کند ($\beta = 0/17$ و $P = 0/0149$). این با نتیجه پژوهش ماری جوری بانکز (۱۹۸۶) در مورد تأثیر طبقه اجتماعی و سطح تحصیلات والدین در پیشرفت تحصیلی همخوان است. مدت مشکل نیز عامل پنجم تعیین‌کننده در موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان است. ($\beta = 0/138$ و $P = 0/037$). هر چه مدت زمان مشکل بیشتر باشد اثر منفی مشکل کاهش می‌یابد. در مجموع ۳۰٪ واریانس متغیر وابسته با متغیر فوق تبیین می‌شود.

منابع

- انصاری، م. (۱۳۷۴). بررسی تأثیر جو روانی اجتماعی کلاس در پیشرفت تحصیلی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تهران.
- بیابانگرد، ا. (۱۳۷۰). بررسی رابطه بین مفاهیم منبع کنترل، عزت نفس و پیشرفت تحصیلی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علامه طباطبائی.
- رضایی، ع. (۱۳۷۶). بررسی شیوه‌های مختلف تعامل بین دانش‌آموز و معلم و ارتباط، با پیشرفت تحصیلی فراگیران سال سوم راهنمایی. شورای تحقیقات اداره کل آموزش و پرورش، آذربایجان غربی.
- سبزواری، م. (۱۳۷۷). ساخت و اعتباریابی مقیاسی برای سنجش عزت نفس و بررسی رابطه آن با پرخاشگری، رفتارهای ضداجتماعی، عملکرد تحصیلی و وضعیت اقتصادی، اجتماعی دانش‌آموزان دختر و پسر شهرستان اهواز. پایان‌نامه دانشگاه آزاد اسلامی اهواز.
- شفیع‌آبادی، ع. (۱۳۳۳). فنون و روش‌های مشاوره. چاپ دوم، تهران: انتشارات رز.
- شولتز، د. (۱۳۷۸). نظریه‌های شخصیت. ترجمه کریمی، ی.؛ جمهری، ف.؛ نقشبندی، س.؛ گودرزی، ب.؛ بحیرایی، ه.؛ نیکخوا، م.؛ تهران: انتشارات ارسباران.
- عرفانی، ن. (۱۳۷۴). بررسی رابطه تجارب موفق و ناموفق تحصیلی با عزت نفس دانش‌آموزان. دانشگاه تهران.
- علیپور، ع. (۱۳۷۴). بررسی ارتباط ویژگی‌های خانوادگی (بعد خانواده) با افت تحصیلی دانش‌آموزان پسر متوسطه شهر اردبیل. شورای تحقیقات آموزش و پرورش اردبیل.

- فتحی آشتیانی، ع. (۱۳۷۷). بررسی ویژگی‌های شخصیتی نوجوانان و رابطه آن با موفقیت تحصیلی. مجله پزشکی کوثر، شماره ۴، تابستان ۷۷، ص ۹۵ - ۹۱.
- فروزی، ح. (۱۳۷۲). مقایسه منبع کنترل، عزت نفس و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان ورزشکار و غیرورزشکار. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تربیت مدرس.
- قربانی، ن. (۱۳۷۴). سخت‌رویی، ساختار وجودی شخصیت. پژوهش‌های روان‌شناختی، دوره ۳ شماره ۳ و ۴.
- کرلینجر، پ. (۱۳۶۶). رگرسیون چند متغیره در پژوهش رفتاری. جلد اول، ترجمه سرایی، ح. چاپ اول. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- کیوانفر، م. (۱۳۷۴). بررسی رابطه خودپنداره و پیشرفت تحصیلی در دانش‌آموزان سال سوم راهنمایی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه اصفهان.
- ورناصری، ح. (۱۳۷۵). رابطه بین عزت نفس، خلاقیت، جایگاه مهار و خودپایی با عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان پسر سال دوم نظام جدید شهرستان مسجد سلیمان. اداره کل آموزش و پرورش استان خوزستان، شورای تحقیقات.

Kerlinger, F.N. (1973). *Foundations of behavioral research*. NY: Holt, Rinehart and Winston, Inc, pp. 362_393.

Wells, A. (2000). *Meta cognition and emotional disorders*. London: Willey.